

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

4 - 6 Σεπτεμβρίου 2009 • Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία
της Ελληνικής Γλώσσας
(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΥΜΦΑΙΟ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
4, 5 και 6 Σεπτεμβρίου 2009

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

Τομπαΐδης Δημήτριος
Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέλη:

Δαμανάκης Μιχάλης, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ιορδανίδου Άννα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πάτρας
Καλλογήρου Τζίνα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Καμαρούδης Σταύρος, επίκ. καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Καψάλης Γεώργιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκ. καθηγητής Φιλοσοφικής,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Μήτσος Ναπολέων, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μπερελής Πέτρος, σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Ντίνας Κώστας, αν. καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σουλιώτης Μίμης, καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τσιάκαλος Γιώργος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, επίκ. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου
Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής ΤΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Κώστας Δ. Ντίνας

Γραμματέας

Άννα Βακάλη

Ταμίας

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Μέλη

Αναστασία Στάμου
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Γραμματεία

Έφη Γώτη
Ευδοξία Τραϊανού
Δημήτρης Χασανίδης
Ελένη Παπαϊωάννου
Στεφανία Τσακιροπούλου

Πλήρης βιβλιογραφική αναφορά άρθρου:

Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) 2010. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή "Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)", βλ. <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika> ημερομηνία πρόσβασης ηη/μμ/εε

Π. Κρασίδου, Φ. Τεντολούρης

17.40-18.00 *Χρήση στρατηγικών από αλλόγλωσσους μαθητές του Δημοτικού κατά την ανάγνωση κειμένων στην ελληνική γλώσσα*
Κ. Μαστροθανάσης, Α. Γελαδάρη, Ε. Γρίβα

18.00-18.20 *Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: μια πρόταση διδασκαλίας*
Α. Πάσχου

18.20-18.40 Συζήτηση

18.40-19.20 Διάλειμμα

Προεδρείο: Ν. Μήτσος - Δ. Μπενέκος

19.20-19.40 *Διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας στα Μειονοτικά σχολεία της Θράκης. Η επικοινωνιακή μέθοδος διδασκαλίας σύμφωνα με το πρόγραμμα εκπαίδευσης μουσουλμανοπαίδων, διαπιστώσεις και προτάσεις για επέκταση της μεθόδου με δραστηριότητες επικεντρωμένες στα κέντρα ενδιαφέροντος των μαθητών*
Μ. Ραηλιού, Τ. Ραηλιού

19.40-20.00 *Η διδασκαλία των επαγγελματικών ουσιαστικών σε -as, -tzns, -ikos σε αλλοδαπούς μαθητές της ελληνικής*
Μ. Τασιούδη, Χ. Αλεξιάδου, Σ. Κωνσταντινίδου

20.00-20.20 *Ο κειμενικός γραπτός λόγος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου των αλλόγλωσσων μαθητών ηλικίας 6-12 ετών*
Ε. Ζούνη

20.20-20.40 *Ζητήματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε τσιγγανόπαιδες. Απόψεις και θέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών για διδακτικά εγχειρίδια ενισχυτικής διδασκαλίας στο πλαίσιο προγράμματος για την ένταξη τσιγγανοπαίδων στο σχολείο*
Δ. Μπενέκος, Μ. Παραδιά, Α. Μήτσος

20.40-21.00 Συζήτηση

Δείννο

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

Ωρα

Αίθουσα 3

Γλώσσα και τεχνολογία

Θεματική: **Νέες τεχνολογίες στη γλωσσική διδασκαλία**

Προεδρείο: Η. Μασσαγγούρας - Δ. Κουτσογιάννης

9.00-9.30 *Οι νέες τεχνολογίες στη γλωσσική διδασκαλία*
Α. Μαυρογόνατος, Δ. Μπαραικτάρη, Λ. Κρεμμύδα, Ι. Λιάκος

9.30-9.50 *Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής μέσω συστημάτων αυτόματης επεξεργασίας φυσικών γλωσσών*
Ε. Φίστα, Β. Φούφη

9.50-10.10 *Παιδιά με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες: ανίχνευση γνωστικών παραμέτρων αναφορικά με την παραγωγή και επεξεργασία του γραπτού λόγου στη μητρική γλώσσα*
Γκισούρη Στ., Αλευριάδου Αν., Τσακίριδου Ελ.

10.10-10.30 *Τεχνολογίες WEB 3.0 και γλωσσική διδασκαλία. Μια πρόταση συνεργατικού εργαλείου διδασκόντων*
Π. Αρβανίτης, Μ. Καρακοιλτσίδου

10.30-10.45 *Νέες τεχνολογίες στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος μέσα από το παραμύθι*
Χρ. Κόζα, Μ. Κόζα

10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές

11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**

Θεματική: **Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **Δ. Κουτσογιάννης - Α. Μιχάλης**

10.45-11.30 *Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις και νέες τεχνολογίες στη γλωσσική διδασκαλία της ελληνικής σε νήπια αλλοδαπής καταγωγής*
Κ. Μακρονάσου

17.00-17.20 *Η Ελληνική Γλώσσα στην εποχή της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Επίδραση της χρήσης των Greeklish stin orthografiki*

ικανότητα των μαθητών

Θ. Μουστάκα, Π. Παυλίτσα, Κ. Νταγκούλη, Θ. Μπράτιτσος

17.40-18.00 *Διδασκαλία της γραμματικής με αξιοποίηση ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων: μεθοδολογία, πηλονεκρήματα και μειονεκτήματα*

Α. Μιχάλης

18.00-18.20 *ΤΠΕ στη διδασκαλία της γλώσσας στο νηπιαγωγείο: μια πρόταση με την αξιοποίηση του Multimedia Builder*

Α. Μουταφίδου, Α. Γεωργοπούλου, Θ. Μπράτιτσος

18.20-18.40 Συζήτηση

18.40-19.20 Διάλειμμα

Προεδρείο: **Γ. Ανδρουλάκης - Τρ. Κωτόπουλος**

19.20-19.40 *Παιδική γλώσσα και έμφυλη διάσταση της αυτοπαρουσίασης: η ταυτότητα ως ιδεατή γλωσσική κατασκευή*

Τρ. Κωτόπουλος, Ελ. Καρασαββίδου

19.40-20.00 *Διαδρομές στη Διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας: Το νέο εξ αποστάσεως πρόγραμμα κατάρτισης του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας*

Β. Παναγιωτίδου

20.00-20.20 *Πολιτισμικά κατάλληλη μεθοδολογία στη διδασκαλία από απόσταση της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας*

Γ. Ανδρουλάκης

20.20-20.40 *Αξιοποίηση λεξιλογίου ελληνικής προέλευσης στην εκμάθηση των Αγγλικών και των Γαλλικών ως ξένης γλώσσας από φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας μέσα από μια πολύγλωσση προσέγγιση*

Μ. Λούρδα, Σ. Καμαρούδης

20.40-21.00 Συζήτηση

Δείπνο

**Κυριακή
6 Σεπτεμβρίου 2009**

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις και νέες τεχνολογίες στη
γλωσσική διδασκαλία της ελληνικής σε νήπια αλλοδαπής καταγωγής

Καλλιόπη Μακρονάσιου

Abstrakt

Unsere Gesellschaft ist längst mehrsprachig. Seit Beginn der 90er Jahre wurde Griechenland vom Auswanderungs- zum Einwanderungsland und immer mehr Schüler/Innen mit Migrationshintergrund besuchen die griechischen Schulen. Die Herausforderung für eine erleichterte Integration der ausländischen Schüler/Innen in der neuen sozialkulturellen Umgebung lässt sich durch innovativen Aktionen erreichen, wie Projekte, bei denen sich einheimische und ausländische Schüler/Innen engagieren. Das Projekt "Gesunde Ernährung" dient dem Spracherwerb des Griechischen, das gleichzeitig mit der Erstsprache (Albanisch) erworben wird und findet im Rahmen des Förderprogramms "Gesundheitserziehung" statt. Lernstrategien aus der Methodik und Didaktik des Deutschen als Fremdsprache werden auf das Erlernen des Griechischen transferiert und angewandt und der Einsatz der neuen Technologien im Unterricht bietet eine Reihe von aktuellen Informationen an, fördert die Chancengleichheit, das autonomes Lernen und nutzt unter anderem das Behalten von Sprachkenntnissen und die Selbstevaluation. Außerdem hilft dem Spracherwerb ein echter Kontakt mit Wissenschaftlern und Berufstätigen, die den Kindern Anlässe anbieten, authentische Texte zu hören bzw. zu produzieren. Mit dem Kontakt zwischen unserem Kindergarden und einer deutschen Grundschule konnten die Schüler/Innen Informationen austauschen, die sich auf den Sitten und Gebräuchen zu Ostern beziehen. Schüler und Eltern nehmen an dem Lernverfahren teil – die Demokratiepädagogik¹ wird mit dieser Art und Weise sehr gefördert. Unser Arbeit zielt die Verbreitung der Erfahrungen, Schlussfolgerungen und Bewertungen von Ergebnissen zu denen wir gekommen sind , mit dem Ziel die Verbesserung der angebotenen Ausbildung an unseren Schülern und das Feedback des Lernprozesses.

¹ <http://www.demokratisch-handeln.de>

1. Εισαγωγή

Στα πλαίσια του πανελληνίου συνεδρίου « Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας (ως πρώτης/ μητρικής, δεύτερης /ξένης)», γράφτηκε το προκειμένο άρθρο, στο οποίο καταδεικνύεται σε θεωρητικό και πρακτικό πεδίο, το πως η σύγχρονη διδακτική και η μεθοδολογία που αφορούν την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν παραγωγικά στην εκμάθηση της ελληνικής σε αλλοδαπούς μαθητές νηπιαγωγείου.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο μας παρουσιάζονται αναλύονται διεξοδικά:

- 1) Το θεωρητικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο υποστηρίζεται η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.
- 2) Το θέμα του σχεδίου: « Υγιεινή Διατροφή»
- 3) Ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή των δραστηριοτήτων που αφορούν τη γλώσσα και τέλος,
- 4) Το Feed Back του σχεδίου εργασίας.

Η εργασία μας αποσκοπεί στη μετάδοση των εμπειριών, συμπερασμάτων και αξιολογήσεων των αποτελεσμάτων που προέκυψαν, με στόχο τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης στους μαθητές μας.

2. Το θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς

Στο ολοήμερο τμήμα του 2^{ου} Νηπιαγωγείου Φερών- Βελεστίνου, φοιτούσαν τη σχολική χρονιά 2006-2007 μόνο τέσσερα προνήπια αλβανικής καταγωγής (ένα αγόρι και τρία κορίτσια) τα οποία την μεν αλβανική γλώσσα μάθαιναν μόνο απ' τους γονείς τους *μη συστηματικά*- τη δε ελληνική στο σχολείο *συστηματικά* και την οποία χειρίζονταν άνετα όπως και τη μητρική τους. Συνεπώς μπορούμε με ευκολία να ισχυριστούμε, ότι οι μαθητές μας μάθαιναν ταυτόχρονα δυο *πρώτες γλώσσες*², αφού η ελληνική χρησιμοποιούνταν σαν επικοινωνιακό μέσο στο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζούσαν και δεν μαθαίνονταν σαν ξένη γλώσσα, η οποία κατά κανόνα μιλιέται μακριά απ' τη χώρα διαμονής του διδασκόμενου.

² Βλ. Klein, W.(1984, 15-35)

Επειδή ο αριθμός των μαθητών ήταν εξαιρετικά μικρός και λειτουργούσε ανασταλτικά στη δημιουργία ομάδων εργασίας, συνεργαστήκαμε με την Α΄ τάξη του 2^{ου} Δημοτικού σχολείου Φερών- Βελεστίνου, το οποίο συστεγάζεται με το νηπιαγωγείο μας. Οι μαθητές της Α΄ τάξης Δημοτικού ήταν στην πλειοψηφία τους ελληνικής καταγωγής, γνώριζαν τους μαθητές του νηπιαγωγείου, γιατί τα διαλείμματα ήταν κοινά και ο άυλιος χώρος ενιαίος, γι' αυτό πρόθυμα συμμετείχαν σε κοινές δραστηριότητες, όπου οι συνθήκες το ευνοούσαν.

Λαμβάνοντας πολύ σοβαρά υπ' όψη μας όλους τους προαναφερθέντες *ανθρωπογενείς*³ και *κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες*⁴ επιλέξαμε ως μέθοδο διδασκαλίας *το σχέδιο εργασίας*, γιατί υποστηρίζει την ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών στη διαμόρφωση της μαθησιακής διαδικασίας, την εποικοδομητική επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών για απόκτηση αυτοπεποίθησης, αυτονομίας, σιγουριάς, ανάπτυξης του οργανωτικού πνεύματος και της κριτικής σκέψης και τέλος καθιστά τον μαθητή κεντρικό παράγοντα εξέλιξης και προώθησης της εργασίας. Η μέθοδος αυτή προϋποθέτει συνεργασία μεταξύ των μελών της ομάδας γιατί « ο καθένας μαθητής μπορεί να πετύχει τους μαθησιακούς σκοπούς του εάν και μόνο εάν τα άλλα μέλη της ομάδας πετύχουν τους δικούς τους⁵». Επιπλέον, προσφέρει τη δυνατότητα επέκτασης της γνώσης τόσο *διαθεματικά*⁶ μέσα στο σχολείο, όσο και έξω από τα στενά όρια της σχολικής τάξης.

Συνοψίζοντας, στην εργασία με *project* το μάθημα στοχεύει όχι μόνο στην πρόσκτηση από πλευράς των μαθητών γνώσεων, αλλά και στην καλλιέργεια των συναισθημάτων και σε ό,τι έχει πρακτική εφαρμογή στη ζωή. Σ' ένα πλαίσιο, κατά το δυνατόν πολύ κοντά στην πραγματικότητα ευνοείται η εξάσκηση των επικοινωνιακών στρατηγικών, τίθενται ερωτήματα και αναζητούνται λύσεις σε προβλήματα, με σκοπό

³ «Ανθρωπογενείς παράγοντες του μαθήματος είναι όλοι εκείνοι οι παράγοντες, οι οποίοι έχουν την προέλευσή τους στους ανθρώπους που εμπλέκονται στην διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης». Henrici & Riemer, (Εκδ.) (2001, 485).

⁴ «Κοινωνικοπολιτιστικοί παράγοντες του μαθήματος είναι όλοι εκείνοι οι παράγοντες, οι οποίοι έχουν την προέλευσή τους, αφ' ενός στην εκάστοτε κοινωνία και κουλτούρα υπό την ευρεία έννοια και στο «πολίτευμά» της, αφ' ετέρου υπό τη στενή έννοια στις κοινωνικές συνθήκες που βιώνουν οι μαθητές, όπως επίσης στις ιδιορρυθμίες και ιδιαιτερότητες του κάθε σχολείου / μορφωτικού ιδρυτούτου». Henrici & Riemer (Εκδ.) (2001,485).

⁵ Βλ. Johnson, D. W., & Johnson, R. T., & Stanne, M. B. (2000).

⁶ «Τα διαθεματικά προγράμματα σπουδών καταργούν τα διακριτά και αυτοτελώς διδασκόμενα μαθήματα. Αντί αυτών χρησιμοποιούν ως κριτήρια επιλογής και πλαίσια οργάνωσης της σχολικής γνώσης σημαντικά θέματα, ζητήματα και προβλήματα». Ματσαγγούρας (2003, 95).

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών⁷. Τα *project* στο μάθημα αναδεικνύουν δυνατότητες για το πώς κάποιος μπορεί να συνδέσει τη μάθηση στο σχολείο με τη μάθηση στη ζωή⁸.

Η προσέγγιση του θέματος με τα πολυμεσικά εργαλεία του υπολογιστή είχε ως βασικό στόχο την παρουσίασή του με τρόπο ελκυστικό, που να κεντρίζει το ενδιαφέρον των παιδιών. Είναι γενικά παραδεκτό ότι ο ήχος, η εικόνα, τα χρώματα, διεγείρουν την προσοχή, με αποτέλεσμα η ύλη του μαθήματος να γίνεται γρηγορότερα κατανοητή και να διατηρείται στη μνήμη για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Το παιδί εμπλέκεται σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης, υποστηρίζεται η αυτόνομη μάθηση, το δε Διαδίκτυο προσφέρει εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία που με τη σειρά της ανατροφοδοτεί τη μαθησιακή διαδικασία.

Η αξιοποίηση των νέων Τεχνολογιών στην εκπαίδευση προσφέρει επιπλέον ίσες ευκαιρίες για μάθηση στα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν έχουν τη δυνατότητα εγκατάστασης δικού τους υπολογιστή και πρόσβασης στο Διαδίκτυο.

3. Θεματική προσέγγιση

4 - (Σεπτέμβριος 2009)

Αφορμή για την υλοποίηση του *project* «Υγιεινή Διατροφή» ήταν ένα snack που έφερε μια μαθήτρια στο σχολείο και η βιασύνη ορισμένων μαθητών να τελειώσουν γρήγορα το φαγητό τους. Η παρατήρηση μιας άλλης μαθήτριας ότι τα γλυκά μας παχαίνουν, έδωσε το έναυσμα για μια πρώτη συζήτηση γύρω απ' το θέμα.

Το *project* εντάχθηκε στο καινοτόμο πρόγραμμα «Αγωγή Υγείας», κύριος σκοπός του οποίου είναι η πρόληψη της ασθένειας ή της βλάβης και η προαγωγή της ψυχικής και σωματικής υγείας των μαθητών, μέσα από την ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους και την αναβάθμιση του κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντός τους.⁹ Αναπτύχθηκε το χρονικό διάστημα από 20/02 έως 30/03/2007 και στόχευε στην απόκτηση γνώσεων, ανάπτυξη δεξιοτήτων και στη διαμόρφωση υγιεινών στάσεων και συμπεριφορών.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τη γλώσσα που μας ενδιαφέρει στην προκειμένη εργασία, οι στόχοι μας ήταν:

⁷. βλ. Wicke, R.(1995,156)

⁸. βλ. Bachmann, S. & ά. (1995,32)

⁹ βλ. World Health Organization (1986)

- Να κατακτήσουν τα παιδιά το λεξιλόγιο που αφορά τη διατροφή,
- να προάγουν τις δεξιότητες της ομιλίας, ακοής, ανάγνωσης και γραφής, ώστε να καταστούν ικανά να δημιουργήσουν αυθεντικό προφορικό και γραπτό λόγο,
- να διευρύνουν τη *γλωσσική*¹⁰ και *επικοινωνιακή*¹¹ τους ικανότητα για προσαρμογή του λόγου στο περιβάλλον και στις εκάστοτε συνθήκες επικοινωνίας, ώστε να καλύψουν με επιτυχία τις προσωπικές τους ανάγκες για ανταλλαγή, πρόσληψη και μεταβίβαση πληροφοριών και
- να περιοριστεί στο ελάχιστο το γλωσσικό τους έλλειμμα, για να ανταποκριθούν με επιτυχία στις απαιτήσεις του σχολικού συστήματος.

4. Ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή των δραστηριοτήτων που αφορούν τη γλώσσα

Κατά τη *διδακτική ανάλυση*¹² τέθηκαν αρχικά με σαφήνεια οι στόχοι που προαναφέρθηκαν. Ακολούθως επιλέχθηκαν με προσοχή οι δραστηριότητες στις οποίες θα συμμετείχαν τα παιδιά, με σκοπό την επίτευξη αυτών των στόχων. Το επόμενο βήμα αφορούσε τον τρόπο εργασίας των παιδιών σε κάθε δραστηριότητα (όλα μαζί, ανά ζεύγη, ατομικά, κ.λ.π.), ώστε να προκύψουν τα καλλίτερα αποτελέσματα. Αξιοσημείωτο ερώτημα που έπρεπε επίσης να απαντηθεί, ήταν με ποιους θα έπρεπε να συνεργαστούν μέσα και έξω απ' το σχολείο, πότε, για πόσο χρονικό διάστημα και τι μέσα, βοηθήματα και υλικά θα χρειαζόνταν στην πορεία της κάθε δραστηριότητας. Τέλος, καθορίστηκε ο ρόλος των νηπιαγωγών, ο οποίος περιορίστηκε να είναι οργανωτικός, συνεργατικός, καθοδηγητικός και συνοδευτικός. Αρχικά φροντίσαμε

¹⁰ «Η γλωσσική ικανότητα του ομιλητή είναι αυτό το μέρος της γνώσης του – της γνώσης του γλωσσικού συστήματος – που τον καθιστά ικανό να παράγει ένα απείρως μεγάλο σύνολο προτάσεων που συνθέτουν τη γλώσσα του». Lyons (2002, 259).

¹¹ «.....κάθε φυσικός ομιλητής, πέρα από τη γνώση του συστήματος που συνιστά τη γλωσσική του ικανότητα (linguistic competence) πρέπει να διαθέτει ταυτόχρονα και την ικανότητα για προσαρμογή του λόγου στο περιβάλλον και στις εκάστοτε συνθήκες επικοινωνίας. Η ικανότητα αυτή του ομιλητή η οποία βαίνει παράλληλα προς τη γλωσσική (την οποία και συμπληρώνει) καλείται επικοινωνιακή ικανότητα (communicative competence)». Μήτσης (1996, 157).

¹² «Ο όρος “Διδακτική Ανάλυση” εισήχθη στη Γερμανία από τον θεωρητικό της εκπαίδευσης και παιδαγωγό Wolfgang Klafki. Το μοντέλο περιγράφει τα κριτήρια σχεδιασμού για ένα διδακτικά θεμελιωμένο μάθημα, με τις λέξεις του Klafki: *Διδακτική ανάλυση σαν πυρήνας της προετοιμασίας του μαθήματος* (1962)». Bimmel & Kast & Neuner (2003, 29).

ώστε όλοι να κατανοήσουν τον κοινό στόχο και βοηθήσαμε στη διανομή ρόλων μέσα στην ομάδα.

Βεβαίως στην πραγμάτωση ενός έργου παίζει πάντα σπουδαίο ρόλο και η προσωπικότητα των εκπαιδευτικών, που πρέπει διαρκώς να εμπυχώνουν, να βοηθούν και να βρίσκονται στο πλευρό των μαθητών. Γενικότερα, να συμβάλλουν με τη στάση τους στη δημιουργία ενός ευχάριστου κλίματος, κατάλληλου να προωθήσει την αυτενέργεια, την ελευθερία και το ενδιαφέρον για εργασία.

4.1 Δραστηριότητες με τη συμβολή των Νέων Τεχνολογιών

4.1.1 Προβολή αποσπάσματος φιλμ του *Discovery Chanel* με θέμα «Υγιεινή Διατροφή».

Στόχοι αυτής της προβολής ήταν η διέγερση του ενδιαφέροντος των παιδιών για το θέμα, η ανάδυση της προϋπάρχουσας γνώσης και η άσκηση της παρατήρησης και της ακουστικής δεξιότητας με τη σύνδεση εικόνας και αυθεντικού ακουστικού κειμένου, που εισάγει τα παιδιά σε *πραγματικές επικοινωνιακές καταστάσεις*¹³.

Το απόσπασμα του φιλμ αφορούσε το διαγωνισμό Hot-Dog που διεξάγεται στην Αμερική και επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο στην επέτειο της ημέρας της Ανεξαρτησίας.

Η διάρκεια της προβολής ήταν περίπου δεκαπέντε λεπτά και αυτό έγινε για δυο λόγους. Γιατί η συγκέντρωση της προσοχής των νηπίων μειώνεται πολύ γρήγορα και γιατί το υπόλοιπο φιλμ απευθυνόταν σε μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας.

4.1.2 Κατασκευή πυραμίδας διατροφής και «καλαθιού αχρήστων»

Αναζητήσαμε στο διαδίκτυο πυραμίδες διατροφής άλλων λαών (Γερμανών¹⁴ και Αμερικανών¹⁵) και τις συγκρίναμε με τη δική μας πυραμίδα μεσογειακής διατροφής, που την κατασκευάσαμε με την τεχνική του κολλάζ. Με την ίδια τεχνική κατασκευάσαμε το «καλάθι των αχρήστων» το οποίο περιέχει ό,τι είναι διατροφικά

¹³ «Πραγματικές επικοινωνιακές καταστάσεις: Πραγματικές καταστάσεις, μέσα στις οποίες οι άνθρωποι επικοινωνούν με άλλους στις φυσικές κοινωνικές τους επαφές». Dahlhaus (2002, 187).

¹⁴ Βλ. Harvard *School* of Public Health. (2007). *Food Pyramids*, (p. 4).

¹⁵ Βλ. Nestle. (2007). *ernährungspyramide*, (p. 1).

άχρηστο ή επικίνδυνο για την υγεία μας. Στόχος αυτής της δραστηριότητας ήταν η μύηση των παιδιών στις νέες τεχνολογίες και τι δυνατότητες μας προσφέρουν, η πρόκληση συζήτησης για τις διατροφικές μας συνήθειες, για το τι είναι υγιεινό και τι όχι, η οπτικοποίηση της γνώσης που αποκτήθηκε σε άλλες δραστηριότητες, με σκοπό την καλλίτερη διατήρησή της στη μνήμη και η εμπλοκή των γονέων στη μαθησιακή διαδικασία αναζητώντας μαζί με τα παιδιά τους εικόνες υγιεινών τροφίμων σε περιοδικά, εφημερίδες, διαφημιστικά φυλλάδια κ.λ.π.

4.1.3 Συγγραφή πρόσκλησης στον Η/Υ για την επίσκεψη του διαιτολόγου στο σχολείο μας.

Αφού μελετήσαμε τα χαρακτηριστικά ανάλογης πρόσκλησης- αυθεντικού κειμένου-που εμείς είχαμε λάβει (θέμα, ομιλητής, τόπος και χρόνος διεξαγωγής της διάλεξης, δημιουργήσαμε και εμείς ανάλογη πρόσκληση, η οποία απευθυνόταν στους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους μαθητές του Δημ. Σχολείου και Νηπιαγωγείου.

Ο διαιτολόγος με τη βοήθεια του ΟΗΡ μας ενημέρωσε σε θέματα που αφορούν την υγεία μας, μοίρασε ενημερωτικά φυλλάδια και συζήτησε με τους γονείς και τους μαθητές τις απορίες που εκείνοι εξέφρασαν.

Κύριος στόχος αυτής της δραστηριότητας ήταν η σωστή ενημέρωση, αλλά και η άσκηση της ακουστικής δεξιότητας και της δεξιότητας του λόγου μέσα σε πραγματικές επικοινωνιακές καταστάσεις. Τα παιδιά της Α΄ τάξης συνεργάστηκαν με τα νήπια στη σύνταξη του κειμένου και στην επιλογή της εικόνας που θα διακοσμούσε την πρόσκληση (δουλεύοντας σε ομάδες τριών μαθητών) και στη διανομή των προσκλήσεων.

Με παρόμοιο τρόπο προετοιμάστηκε και η επίσκεψη της οδοντιάτρου, για να επιτευχθούν ανάλογοι στόχοι.

4.1.4 Αποστολή E-Mail¹⁶ σε μαθητές της Α΄ τάξης Δημ. Σχολείου της Δρέσδης

Στόχος μας ήταν να γνωρίσουν οι μαθητές μας νέους, σύγχρονους τρόπους επικοινωνίας, την ταχύτητα με την οποία επιτελείται η επικοινωνία με τη χρήση του

¹⁶ Βλ. Rösler, D. (1998, 54-71).

υπολογιστή και η δημιουργία καινούριων φίλων- συνεργατών που ζουν σε διαφορετικό κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών. Ανταλλάξαμε ζωγραφιές με θέμα τα έθιμα του Πάσχα, που τη συγκεκριμένη χρονιά συνέπεσε πολύ κοντά στο χρόνο διεξαγωγής του *project*, μάθαμε τα έθιμά τους, τα συγκρίναμε με τα δικά μας και παρατηρήσαμε τις ομοιότητες και τις διαφορές στη θεματολογία. Τα παιδιά εξέφρασαν τα συναισθήματά τους και τις εντυπώσεις τους.

4.1.5 Συγγραφή καταλόγου «εστιατορίου» στον Η/Υ

Μελετήσαμε τα χαρακτηριστικά ενός αληθινού καταλόγου (μορφή κειμένου, εμφάνιση κ.λ.π.), δημιουργήσαμε τον δικό μας κατάλογο στον υπολογιστή. Η ονομασία κάθε φαγητού συνοδεύονταν από ανάλογη εικόνα, που τα νήπια σε συνεργασία με τους μαθητές της Α΄ τάξης επέλεξαν από όσες είχαν συγκεντρώσει.

Ο κατάλογος αποτέλεσε βασικό «εργαλείο» στο παιχνίδι ρόλων «ένας δύσκολος πελάτης».

4.1.6 Παιχνίδια διατροφής

Πρόκειται για πρόγραμμα CD-ROM σύμφωνα με το οποίο οι μαθητές άσκησαν με παιγνιώδη τρόπο το λεξιλόγιο που σχετίζεται με τη διατροφή, αλλά και αξιολόγησαν τις γνώσεις τους. Οι ασκήσεις, που παρουσίαζαν διαφορετικό βαθμό δυσκολίας και διάρκειας, έδωσαν την ευχέρεια στα παιδιά να αποφασίσουν μόνα τους πόσο χρόνο θα ασχοληθούν μ΄ αυτές και με ποιους θα συνεργαστούν.

Αναφορικά με τη χρονική διάρκεια της δραστηριότητας, επισημάνθηκε στους μαθητές μας ότι δεν μπορεί να είναι μεγάλη, (καθώς πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος εξάρτησης από τις νέες τεχνολογίες), γιατί αυτό κάνει κακό στην υγεία μας.

Το μεγάλο πλεονέκτημα αυτών των ασκήσεων είναι ότι δίνουν αυτονομία στον μαθητή για εξατομικευμένη μάθηση, όχι μόνο μέσα στα στενά περιθώρια του μαθήματος αλλά και εκτός αυτού. Επιπλέον η συχνή επανάληψη παρόμοιων ασκήσεων αξιολόγησης (*übendes Lernen*) μπορεί να είναι πολλαπλά ωφέλιμη ιδιαίτερα στο μάθημα της γλώσσας και των μαθηματικών.

Δεν αρκεί όμως να αφήνεται ένα παιδί μόνο του να ασχοληθεί μ' ένα πρόγραμμα Software. Αντίθετα ομαδικές εργασίες με εργαλείο τον υπολογιστή δημιουργούν κίνητρα και βοηθούν την εκτίμηση της μαθησιακής προόδου.

Αυτές οι τυπικές ασκήσεις βέβαια έχουν το μειονέκτημα ότι έχουν μια κλειστή φόρμα και δεν επιδέχονται παραλλαγές. Επιπλέον, στην επιλογή τους πρέπει πάντα να λαμβάνονται υπ' όψη οι προσδοκίες, τα ενδιαφέροντα, οι δυνατότητες και οι ανάγκες των μαθητών, έτσι ώστε να έχουμε το κατά περίπτωση επιθυμητό αποτέλεσμα

4.1.7 Δημιουργία CD δεδομένων

Με το κλείσιμο του *σχεδίου εργασίας* τα έργα των παιδιών εκτέθηκαν και το φωτογραφικό υλικό συγκεντρώθηκε σ' ένα CD δεδομένων που δημιουργήσαμε στον υπολογιστή του σχολείου μας και μοιράστηκε σ' όλα τα παιδιά σαν ενθύμιο.

4.2 Δραστηριότητες χωρίς τη συμβολή των Νέων Τεχνολογιών.

4.2.1 Δημιουργία δικτύου μνήμης (Mindmapping/Gedächtniskarte)

Οι νηπιαγωγοί, αφού διάβασαν το βιβλίο « Χτίζω σωστά εμένα»¹⁷ για να πληροφορηθούμε ό,τι έχει σχέση με τη σωστή διατροφή και να συζητήσουμε τις διατροφικές μας συνήθειες, δημιούργησαν ένα *δίκτυο μνήμης*¹⁸ στον πίνακα, όπου το θέμα « Υγιεινή διατροφή» γράφεται στο κέντρο και κυκλώνεται. Στις εξακτινώσεις, στους μεν κύριους κλάδους αναγράφονταν αφηρημένες έννοιες (πρωί, μεσημέρι, κ.λ.π.), στους δε δευτερεύοντες κλάδους συγκεκριμένες έννοιες (γάλα, μέλι, χυμό, κ.λ.π.), οι οποίες συνοδεύονταν από τις αντίστοιχες εικόνες, τις οποίες έφερναν τα παιδιά και οι οποίες δεν ήταν πάντα κατάλληλες, καθώς κάποιες απ' αυτές προέρχονταν από διαφημιστικά φυλλάδια ταχυφαγείων. Ακολουθούσε συζήτηση, αξιολόγηση της δουλειάς της κάθε ομάδας και καθημερινή ανανέωση του δικτύου

¹⁷ Βλ. Μαραζιώτη, Ε. Γ. (2006).

¹⁸ « Mindmapping: Κάρτα μνήμης, δίκτυο μνήμης; μία τεχνική μνήμης, η οποία συνδέει την εικόνα με τη λέξη, ώστε να βελτιώσει τη διατήρηση της λέξης στη μνήμη». Bohn (2000,177).

μέχρι να συμπληρωθεί. Με τον τρόπο αυτό καλλιεργήθηκε η *αυτενεργός μάθηση*¹⁹. Στο τέλος τα παιδιά μάθαιναν να γράφουν τις λέξεις του ιστογράμματος, όπως αυτά μπορούσαν.

Το δίκτυο μνήμης είναι μια *τεχνική μνήμης*²⁰ που στόχος της ήταν η εκμάθηση του βασικού λεξιλογίου που σχετίζεται με τη διατροφή και η κωδικοποίησή του για ευκολότερη ανάκλησή του από τη μνήμη.

4.2.2 Παιχνίδι ρόλων²¹. «Ένας δύσκολος πελάτης»²²

Πρόκειται για παιχνίδι ρόλων, όπου τα παιδιά του δημοτικού και νηπιαγωγείου υποδύονται είτε τον πελάτη είτε τον σερβιτόρο, που μάταια προσπαθεί να συνεννοηθεί μαζί του, αφού χρησιμοποιεί λάθος κώδικα επικοινωνίας. Τα παιδιά διασκεδάζουν πολύ, όταν ο πελάτης ζητάει «ένα ποτήρι τυρί» ή «ένα πιάτο μπύρα», γιατί γνωρίζουν που είναι το λάθος, αυτοσχεδιάζουν και εμπλουτίζουν το αρχικό κείμενο που το μαθαίνουν με τη βοήθεια των μεγαλύτερων παιδιών. Στόχος αυτής της δραστηριότητας ήταν η προσαρμογή του λόγου των παιδιών σε πραγματικές επικοινωνιακές καταστάσεις. «Οι μαθητές με τα ενδεικνύμενα παιχνίδια ρόλων κερδίζουν σταδιακά περισσότερη σιγουριά και αναπτύσσουν την δεξιότητα και ετοιμότητα να μεταφέρουν την αποκτηθείσα γνώση σε παρόμοιες επικοινωνιακές πράξεις». Ziebel (2003,78)

4.2.3 «Η αγάπη περνάει απ' το στομάχι»²³

Σ' αυτή τη δραστηριότητα τα παιδιά με βάση τις εικόνες έκαναν υποθέσεις για την πλοκή μιας ιστορίας με comics, από την οποία έλειπε το κείμενο. Θέμα της ήταν μια πρόσκληση σε γεύμα. Έτσι, τα παιδιά στην προσπάθειά τους να βρουν τις κατάλληλες εκφράσεις, συζητούσαν και σχολίαζαν παράλληλα συμπεριφορές που

¹⁹ «.....στην πράξη αυτενεργός μάθηση σημαίνει ενεργό εμπλοκή των μαθητών στον προγραμματισμό, στην αναζήτηση πληροφοριών, στην επεξεργασία τους, στην παρουσίαση του μαθησιακού αποτελέσματος και, τέλος στην αξιολόγησή του». Ματσαγγούρας (2003, 108).

²⁰ «Τεχνικές μνήμης (Mnemotechniken): Ανήκουν στις γνωστικές, δηλαδή συνειδητές στρατηγικές. Είναι μέθοδοι, με των οποίων τη βοήθεια οι μαθητές συγκρατούν καλύτερα, κάτι που έχουν μάθει». Bohn (2000,98).

²¹ « Παραδοσιακά τα παιχνίδια ρόλων έχουν σαν αντικείμενο την προσαρμογή των παιδιών στους κανόνες της κοινωνίας μέσω της αποδοχής δοσμένων εκ των προτέρων μορφών συμπεριφοράς». Heyd (1991, 156).

²² Βλ. Aufderstraße κ.ά. (2006, 44).

²³ Βλ. Κουναλάκη κ.ά. (2006,88).

αφορούν το στρώσιμο του τραπέζιού, τις συνήθειες που έχουμε όταν προσκαλούμε κάποιον για γεύμα, κ.λ.π. Στη συνέχεια υπαγόρευαν στη νηπιαγωγό τους πιθανούς διάλογους, που με τη σειρά της τους κατέγραφε στις αντίστοιχες εικόνες.

4.2.4 Επίσκεψη στο φούρνο της γειτονιάς

Στόχος , η ενημέρωση των μαθητών (Δημ. και Νηπ/γείου) για το πώς παρασκευάζεται το ψωμί μέσα σε αληθινές εγκαταστάσεις, να δοκιμάσουν γεύσεις διαφόρων τύπων ψωμιού, να ασκήσουν τη δεξιότητα ακοής και λόγου κάνοντας ερωτήσεις.

Με ζυμάρι, που πήραμε μαζί μας, πλάσαμε, στο Νηπιαγωγείο, κουλουράκια και τα ψήσαμε στο φούρνο της κουζίνας μας. (*Βιωματική μάθηση*)²⁴.

4.2.5 «Συνέντευξη μ' ένα μήλο, τον Αιμίλιο²⁵»

Στόχος μας ήταν η γνωριμία των παιδιών με τον δημοσιογραφικό λόγο. Εντοπίσαμε τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα (ο δημοσιογράφος ρωτάει, ο ερωτώμενος απαντάει).

Κατασκευάσαμε κούκλα μήλο και τα παιδιά παίζανε στο κουκλοθέατρο αυτοσχεδιάζοντας.

5. Αξιολόγηση του σχεδίου και συμπεράσματα

Το σημερινό σχολείο του 21^{ου} αιώνα είναι εδώ και αρκετό καιρό πολυπολιτισμικό και πολυγλωσσικό. Οι μαθητές μας διαθέτουν ολοένα και μεγαλύτερη γλωσσική εμπειρία είτε από τη χώρα προέλευσής τους, είτε από το νέο περιβάλλον στο οποίο ζουν. Προϋπόθεση για την ομαλή προσαρμογή τους σ' αυτό και την εξασφάλιση της ισότητας ευκαιριών στη μάθηση, είναι αναμφισβήτητα η κατάκτηση της γλώσσας που χρησιμοποιούν σαν επικοινωνιακό μέσο στον τόπο διαμονής τους.

²⁴ Χρυσοφίδης, Κ.(2004, 65-71).

²⁵ Βλ. Τριβιζάς, Ε (2002, 14-15).

Προς την κατεύθυνση αυτή επικεντρώθηκε η προσπάθειά μας, γι' αυτό και αναλάβαμε το ρίσκο να εφαρμόσουμε νέες μεθόδους διδασκαλίας ου μέχρι πρόσφατα δεν τολμούσαμε ή αμφισβητούσαμε την αποτελεσματικότητά τους.

Προωθήσαμε τη συνεργασία μεταξύ μαθητών διαφορετικών ηλικιών που ανταλλάσσουν έτσι τις εμπειρίες τους²⁶ και μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, καταργώντας τα σύνορα.

Το σχολείο άνοιξε τις πόρτες του στην κοινωνία με την εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία των γονέων, επιστημόνων και επαγγελματιών, που προσέφεραν τις γνώσεις και τις πολύτιμες εμπειρίες τους, υποστηρίζοντας την υλοποίηση των στόχων μας.

Το *project* εντάχθηκε στο καινοτόμο πρόγραμμα «Αγωγής Υγείας», ώστε να εξασφαλιστεί η ποιότητα και η ποικιλία του μαθήματος.

Η παιδαγωγική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη διδακτική πράξη πρόσφερε τη δυνατότητα γρήγορης πρόσβασης στην πληροφορία, αυτονόμησης των μαθητών, νέων τρόπων επικοινωνίας, και συνεργασίας, με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών που έχουν πρακτική εφαρμογή στη ζωή.

Η διδασκαλία μετατράπηκε από παραδοσιακή δασκαλοκεντρική σε σύγχρονη, μαθητοκεντρική, ομαδοσυνεργατική, βιωματική και εν τέλει αυθεντική²⁷.

Οι εμπειρίες μας, οι οποίες ήταν πρωτόγνωρες για μας, μεταδόθηκαν στο επιδοτούμενο σεμινάριο του συμβουλίου της Ευρώπης με θέμα: «Demokratiepädagogik- Herausforderungen für die Schule und Projektarbeit», που έλαβε χώρα στο Meissen (πρώην Α. Γερμανία), από τις 19 έως 21 Σεπτεμβρίου 2007 με ανάλογη εισήγηση.

²⁶ Βλ. Biechele, M: & Pardός, A (2003, 119).

²⁷ Βλ. Neuner, G. & Hunfeld, (2002, 154).

Βιβλιογραφία

- Aufderstraße, H., Bock, H., Gerdes M., & Müller, J. 2006. *Themen 1 aktuell*: Kursbuch. Ismaning: Hueber, Verlag.
- Bachmann, S. & á. 1995. *Sichtwechswel neuß Mittelstufe Deutsch als Fremdsprache. Allgemeine Einführung*. München: Klett Edition Deutsch.
- Biechele, M., & Padrós, A. 2003. *Didaktik der Landeskunde*. Fernstudieneinheit 31. Berlin: Langenscheidt.
- Bimmel, P., Kast, B., & Neuner, G. 2003. *Deutschunterricht planen. Arbeit mit Lehrwerklectionen*. Fernstudieneinheit 18. München: Langenscheidt.
- Bohn, R. 1999. *Probleme der Wortschatzarbeit*. Fernstudieneinheit 22. Berlin: Langenscheidt.
- Dahlhaus, B. 1994. *Fertigkeit Hören*. Fernstudieneinheit 5. Berlin: Langenscheidt.
- Harvard School of Public Health (2007). *Food Pyramids*, 1-8. Retrieved March 14, 2007 from the World Wide Web: <http://www.hsph.harvard.edu/nutritionsource/pyramids.html>
- Henrici, G., & Riemer, C., (Hrsg.) 2001. *Einführung in die Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache mit Videobeispielen*. (Band 2). Baltmannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren.
- Heyd, G. 1991. *Deutsch lehren. Grundwissen für den Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. Frankfurt: Diesterweg.
- Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Stanne, M. B. 2000. *Cooperative learning methods. A metaanalysis*. Retrieved February 10, 2001 from <http://www.co-operation.org/pages/cl-methods.html>
- Klein, W. 1984. *Zweitspracherwerb. Eine Einführung*. Königstein/Ts. : Athenäum.
- Κουναλάκη, Μ., Δελικεϊσόγλου, Α., Brodowski, A & Κουτεντάκη, Μ. 2006. *Luftballons Kids B* Ηράκλειο: Κουναλάκη.
- Lyons, J. 2002. *Εισαγωγή στη γλωσσολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μαραζιώτη, Ε.Γ. 2006 *Χτίζω σωστά εμένα*. Αθήνα: Χριστάκης
- Ματσαγγούρας, Η. 2003. *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας* (2η έκδ.) Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μήτσης, Ν. 1996. *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη Γλωσσική Θεωρία στη Διδακτική Πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Nestle 2007. *Ernährungspyramide*, 1-2. Retrieved February 20, 2007 from the World Wide Web: <http://www.urpils2000.de/Diabetes/ernahrungspyramide.htm>
- Neuner, G. & Hunfeld H. 2002. *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts*. Fernstudieneinheit 4. Berlin: Langenscheidt.
- Rösler, D. 1998: *Autonomes Lernen? Neue Medien und "altes" Fremdsprachenlernen*. In Info DaF 25 (pp 54-71).
- Τριβιζάς, Ε. 2002. «Συνέντευξη μ' ένα μήλο, τον Αιμίλιο». Στο: *Η Γλώσσα μου, για τη Β' Δημοτικού, τρίτο μέρος* (σελ. 14 – 15) Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Χρυσαφίδης, Κ. 2004. «Βιωματική – επικοινωνιακή μάθηση: Η σύγχρονη εκδοχή της μεθόδου project». *Σύγχρονο νηπιαγωγείο* 37, 65 – 71.
- Wicke, R. 1995. *Kontakte knüpfen* Fernstudieneinheit 9. München: Langenscheidt.
- World Health Organization 1986. *Ottawa Charter for Health Promotion*. Retrieved July 1, 2007, from <http://www.euro.who.int/About>
- Ziebel, B. 2002. *Unterrichtsbeobachtung und Lehrerverhalten*. Fernstudieneinheit 32. Berlin: Langenscheidt.